

۵۲۰

۷۰۰

۱

۵۲۰

برس

آیات الاحکام

بیان احکام فقهی در قرآن

جلد اول

سید محمد رضا صفوی

www.ketab.ir

آیات الاحکام

بیان احکام فقهی در قرآن

جلد اول

سید محمد رضا صفوی

- ناشر: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم
- تهیه: مرکز فرهنگ و معارف قرآن
- سرویراستار: محمدیار انصاری
- ویراستار: وحید حامد
- چاپ: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- چاپ اول: پاییز ۱۳۹۳
- شمارگان: ۷۰۰
- قیمت: ۲۶۰۰۰ تومان
- عنوان: ۲۹۵؛ مسلسل: ۴۸۵

«بسم الله الرحمن الرحيم»

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

کتابخانه آیت الله العظمی خاتمی شبیریه قم

سرشناسه: صفوی، سید محمد رضا، ۱۳۳۷-
عنوان نام پدیدآور: آیات الاحکام: (بیان احکام فقهی در قرآن) / سید محمد رضا صفوی؛ تهیه مرکز فرهنگ و معارف قرآن
مشخصات نشر: قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۳۹۳

مشخصات ظاهری: ج. - (دوره):
شابک: 978-600-195-166-4
ج. - (۱): ۵۲۰ ص: ۲۶۰۰۰۰ ریال: 978-600-195-167-1

وضعیت فهرست نویسی: فنی
یادداشت: کتابنامه: ص ۵۱۶- [۵۱۳]؛ همچنین به صورت زیر نویس
یادداشت: نمایه
موضوع: تفاسیر فقهی
موضوع: قرآن - احکام و قوانین
شناسه افزوده: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، معاونت پژوهشی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مرکز فرهنگ و معارف قرآن

رده بندی کنگره: BP ۹۹/۶/ص ۷۱۹ ۱۳۹۳

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۷۲

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۳۹۱۳۶

فهرست

۲۱		سخنی با خواننده
۲۵		مقدمه مؤلف
۲۹		نقدی بر کتاب آیات الاحکام (مقدمه ناقد)
۳۳		پیشگفتار
۳۳		گستره آیات الاحکام
۳۵		شمار آیات الاحکام
۳۷		ضرورت استنباط احکام از آیات قرآن
۳۷		قرآن قطعی الصدور است
۴۸		مبانی تفسیر آیات الاحکام
۴۹		شرایط فهم قرآن و بررسی آنها

فصل اول: مبادی و مبانی احکام

۶۵		گفتار اول: انسان و شریعت
۶۸		گفتار دوم: تشریع و تکوین
۷۰		۱. اهداف شریعت و تکالیف الهی
۷۳		۲. حق جعل احکام و تکالیف
۷۸		گفتار سوم: منابع احکام و تکالیف الهی

۱. قرآن منبع اصلی احکام و تکالیف ۷۸
۲. سنت پیامبر اسلام ﷺ (گفتار، کردار و تقریر آن حضرت) ۸۶
۳. سنت و روش پیامبران: ۸۹
۴. تورات و انجیل ۸۹
۵. شریعت نوح، ابراهیم، موسی و عیسی علیهم السلام: ۹۰
۶. اجماع و اتفاق مؤمنان ۹۱
۷. عقل ۹۲
- گفتار چهارم: قلمرو احکام و تکالیف ۹۳
- گفتار پنجم: موجبات رفع تکلیف ۹۷
۱. اکراه ۹۷
۲. اضطرار ۹۸
۳. فراموشی ۱۰۱
۴. ترس از دشمن (تقیه) ۱۰۳
۵. عسر و حرج (سختی و مشقت) ۱۰۵
- گفتار ششم: تراحم و تعارض ۱۰۶
- گفتار هفتم: نسخ حکم ۱۰۸
- نمونه‌هایی از احکام و تکالیف نسخ شده در قرآن کریم ۱۰۹
- قبله بودن بیت المقدس ۱۰۹
- حرمت آمیزش در شب‌های ماه رمضان، برای روزه‌داران ۱۰۹
- حبس ابد برای زنان زناکار ۱۱۰
- وجوب صدقه دادن توانگران به مستمندان، برای دیدار رسول خدا ﷺ و نجو کردن با آن ۱۱۱
- حضرت ۱۱۱
- گفتار هشتم: مکلفان ۱۱۲

۱۱۲	۱. انسان‌ها
۱۱۵	۲. جنیان
۱۱۷	۳. فرشتگان
۱۱۸	۴. حیوانات
۱۱۹	گفتار نهم: شرایط تکلیف
۱۱۹	۱. توانایی انجام کار
۱۲۱	۲. ابلاغ و دریافت تکلیف
۱۲۷	گفتار دهم: شناخت احکام و تکالیف
۱۲۷	۱. طریق شناخت احکام و تکالیف
۱۲۹	۲. طریق شناخت مواظبات احکام
۱۳۱	۳. اجتهاد
۱۳۲	۱-۳. وظایف عالمان دین (مجتهدان)
۱۳۷	۴. تقلید
۱۳۸	۱-۴. شرایط مرجع تقلید در احکام و تکالیف
۱۳۸	۱-۴-۱. عالم بودن به احکام الهی
۱۳۹	۱-۴-۲. ایمان به خدا و یکتایی او
۱۳۹	۱-۴-۳. ایمان به رسالت پیامبر ﷺ
۱۳۹	۱-۴-۴. ایمان به قرآن و معارف و حقایق آن
۱۴۰	۱-۴-۵. التزام عملی به احکام شریعت
۱۴۰	۱-۴-۶. پیراستگی از خلق و خوی ناپسند
۱۴۱	۱-۴-۷. پیروی نکردن از هواها و هوس‌های خویش
۱۴۲	۱-۴-۸. عدم غفلت نکردن از یاد خدا
۱۴۲	گفتار یازدهم: پذیرش احکام و عمل به آنها

۱. آثار پذیرش شریعت و احکام الهی و عمل به آنها ۱۴۳
۲. موجبات عمل به احکام الهی ۱۴۶
۳. آثار نپذیرفتن احکام الهی و عمل نکردن به آنها ۱۵۰
۴. نپذیرفتن بخشی از احکام ۱۵۲
۵. علت‌های نپذیرفتن احکام الهی و بی‌اعتنایی به آنها ۱۵۲

فصل دوم: طهارات

- بخش اول: وضو ۱۵۹
- گفتار اول: وجوب وضو ۱۵۹
- گفتار دوم: کیفیت وضو ۱۶۰
۱. شستن صورت و دست و مسح سر و پاها ۱۶۰
- گفتار سوم: شرایط صحت وضو ۱۶۶
۱. ایمان ۱۶۶
۲. مطلق بودن آب وضو ۱۶۶
- گفتار چهارم: غایات وضو ۱۶۸
۱. خواندن نماز ۱۶۸
۲. لمس کلمات و حروف قرآن ۱۶۸
- گفتار پنجم: موجبات و نواقض (مبطلات) وضو ۱۶۹
۱. خروج بول ۱۶۹
۲. خروج غائط ۱۶۹
۳. جنابت ۱۷۰
۴. حیض ۱۷۰
۵. کفر و شرک ۱۷۱

گفتار ششم: مسائل متفرقه وضو.....	۱۷۱
گفتار هفتم: فلسفه و آثار وضو.....	۱۷۴
۱. طهارت مؤمنان.....	۱۷۴
۲. اتمام نعمت الهی بر اهل ایمان.....	۱۷۴
۳. پدید آمدن زمینه های شکرگزاری مؤمنان به درگاه خداوند.....	۱۷۴
بخش دوم: غسل.....	۱۷۶
گفتار اول: وجوب غسل.....	۱۷۶
گفتار دوم: کیفیت غسل.....	۱۷۷
گفتار سوم: شرایط صحت غسل.....	۱۷۹
۱. ایمان.....	۱۷۹
۲. مطلق بودن آب غسل.....	۱۸۰
گفتار چهارم: احکام غسل جنابت.....	۱۸۱
گفتار پنجم: فلسفه و آثار غسل جنابت.....	۱۸۵
گفتار ششم: احکام جنابت.....	۱۸۷
گفتار هفتم: موجبات و نواقض غسل.....	۱۹۰
۱. خروج منی.....	۱۹۰
۲. آمیزش.....	۱۹۱
۳. حیض.....	۱۹۲
۳-۱. آثار حیض.....	۱۹۲
۳-۲. غسل حیض.....	۱۹۳
۳-۳. احکام حیض و حائض.....	۱۹۵
۳-۳-۱. فلسفه حرمت آمیزش در دوران حیض.....	۱۹۹
بخش سوم: تیمم.....	۲۰۱
گفتار اول: وجوب تیمم.....	۲۰۱

- گفتار دوم: اقسام تیمم ۲۰۲
۱. تیمم بدل از وضو ۲۰۲
۲. تیمم بدل از غسل ۲۰۳
- گفتار سوم: موارد مشروعیت تیمم ۲۰۳
۱. بیماری (در صورت زیان آوردن آب برای بیمار) ۲۰۳
۲. نیافتن آب ۲۰۴
۳. مشقت بار بودن وضو یا غسل ۲۰۴
۴. نبود فرصت برای تهیه آب یا استعمال آن برای وضو یا غسل ۲۰۵
- گفتار چهارم: چیزهایی که تیمم به آنها صحیح است. ۲۰۵
- زمین (سنگ، شن، ماسه، خاک و ...) ۲۰۵
- گفتار پنجم: شرایط چیزهایی که تیمم به آنها صحیح است. ۲۰۶
- گفتار ششم: کیفیت تیمم ۲۰۷
- گفتار هفتم: شرایط صحت تیمم ۲۰۹
۱. ایمان ۲۰۹
۲. نیافتن آب یا زیان آوردن آن برای وضو یا غسل ۲۱۰
۳. نبود فرصت برای تهیه آب یا استعمال آن برای وضو یا غسل ۲۱۰
- گفتار هشتم: احکام تیمم ۲۱۰
- گفتار نهم: نواقض تیمم ۲۱۲
- گفتار دهم: فلسفه و آثار تیمم ۲۱۴
۱. طهارت مؤمنان ۲۱۴
۲. اتمام نعمت الهی بر مؤمنان ۲۱۴
۳. پدید آمدن زمینه‌های شکر گزاری اهل ایمان به درگاه خدا ۲۱۴
۴. عفو و آمرزش الهی ۲۱۵
۵. جلب عنایت الهی ۲۱۵

فصل سوم: نماز

۲۱۷	گفتار اول: وجوب نماز
۲۲۰	۱. مسائل متفرقه وجوب نماز
۲۲۲	۲. وجوب نماز در ادیان پیشین
۲۲۶	گفتار دوم: فلسفه و آثار نماز
۲۲۶	۱. آثار دنیوی نماز
۲۳۴	۲. آثار اخروی نماز
۲۳۵	گفتار سوم: شرایط اثرگذار نماز
۲۳۵	۱. مواظبت بر نمازها
۲۳۶	۲. نشاط در نماز
۲۳۸	۳. ایمان راستین
۲۳۸	۴. رعایت شرایط
۲۳۹	گفتار چهارم: آداب و بایسته‌های نماز
۲۳۹	۱. خشوع
۲۴۰	۲. توجه به خدا
۲۴۰	۳. آراستگی
۲۴۱	گفتار پنجم: آثار منفی ترک، سبک شمردن و ضایع کردن نماز
۲۴۱	۱. دوزخی شدن
۲۴۲	۲. پذیرفته نشدن دیگر عبادت‌ها
۲۴۳	گفتار ششم: نمازهای شبانه‌روزی
۲۴۳	۱. نماز صبح
۲۴۴	۲. نماز ظهر و عصر

۲۴۶	۳. نماز جمعه
۲۴۶	۳-۱. وجوب نماز جمعه
۲۴۷	۳-۲. احکام نماز جمعه
۲۵۱	۳-۳. فلسفه و آثار نماز جمعه
۲۵۲	۴. نماز مغرب
۲۵۳	۵. نماز عشا
۲۵۴	گفتار هفتم: مقدمات نماز
۲۵۴	۱. طهارت (ضوء، غسل و تیمم)
۲۵۵	۲. رو به کعبه بودن
۲۵۹	گفتار هشتم: تغییر قبله
۲۵۹	۱. فلسفه تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه معظمه
۲۶۲	۲. مکان نماز
۲۶۵	۲-۱. احکام مسجد
۲۷۰	۲-۲. احکام مسجد الحرام
۲۷۱	۳. پوشش در نماز
۲۷۴	۴. اذان
۲۷۵	گفتار نهم: اوقات نمازهای شبانه روزی
۲۸۱	گفتار دهم: واجبات نماز
۲۸۱	۱. نیت
۲۸۳	۲. قیام (ایستادن)
۲۸۴	۳. قرائت
۲۸۸	۳-۱. احکام قرآن
۲۹۶	۴. رکوع

۲۹۷	 ۵. سجده
۲۹۹	 ۵-۱. احکام سجده
۳۰۸	 گفتار یازدهم: چند مسئله در خصوص نماز
۳۰۸	 ۱. نماز و احتمال خطر
۳۱۰	 ۱-۱. نماز خوف
۳۱۳	 ۲. تعقیبات نماز
۳۱۵	 ۳. بطلان نماز
۳۱۸	 ۴. نماز جماعت
۳۲۲	 ۵. نماز شب
۳۲۶	 ۶. نماز میت
۳۲۷	 ۶-۱. احکام میت

فصل چهارم: روزه

۳۳۱	 گفتار اول: وجوب روزه ماه رمضان
۳۳۵	 گفتار دوم: ماه رمضان و ویژگی‌های آن
۳۳۸	 گفتار سوم: شرایط وجوب و صحت روزه ماه رمضان
۳۳۸	 ۱. ایمان
۳۳۸	 ۲. سلامت جسمانی (نبود بیماری)
۳۴۰	 ۳. حضور در وطن و مانند آن (در سفر نبودن)
۳۴۲	 ۴. طاقت فرسا نبودن
۳۴۴	 گفتار چهارم: فلسفه و آثار روزه ماه رمضان
۳۴۴	 ۱. تقوایشگی
۳۴۴	 ۲. خیر و نیکویی برای اهل ایمان

- ۳۴۵..... ۳. آسایش و رهایی از تنگناها
- ۳۴۶..... ۴. آمرزش گناهان
- ۳۴۶..... ۵. یاد خدا
- ۳۴۶..... ۶. شکرگزاری
- ۳۴۷..... گفتار پنجم: زمان روزه ماه رمضان
- ۳۴۹..... گفتار ششم: مبطلات روزه
- ۳۵۴..... گفتار هفتم: چند مسئله در خصوص روزه
- ۳۵۴..... ۱. قضای روزه ماه رمضان
- ۳۵۷..... ۲. روزه بدل از قربانی حج
- ۳۵۸..... ۳. روزه کفاره سر تراشیدن در احرام
- ۳۶۰..... ۴. روزه کفاره کشتن شکار در حال احرام
- ۳۶۲..... ۵. روزه کفاره شکستن سوگند
- ۳۶۴..... ۶. روزه کفارهظهار
- ۳۶۵..... ۷. روزه کفاره قتل
- ۳۶۷..... ۸. روزه نذر
- ۳۶۸..... ۹. ادیان و روزه

فصل پنجم: اعتکاف

- ۳۷۲..... گفتار اول: جایگاه اعتکاف در قرآن
- ۳۷۳..... گفتار دوم: شرایط صحت اعتکاف
- ۳۷۵..... گفتار سوم: احکام اعتکاف
- ۳۷۵..... گفتار چهارم: اعتکاف در ادیان گذشته

فصل ششم: زکات

۳۷۷	گفتار اول: وجوب زکات
۳۷۹	گفتار دوم: آثار پرداختن زکات
۳۷۹	۱. آثار دنیوی پرداختن زکات
۳۸۳	۲. آثار اخروی پرداختن زکات
۳۸۵	۳. آثار خودداری از پرداختن زکات
۳۸۸	گفتار سوم: عوامل ایجاد انگیزش برای پرداخت زکات
۳۹۰	۱. چیزهایی که زکات به آنها تعلق می‌گیرد.
۳۹۰	۱-۱. طلا و نقره
۳۹۱	۱-۲. محصولات زراعی، غله، حبوبات و میوه‌جات
۳۹۴	۱-۳. تمام دارایی‌ها
۳۹۶	گفتار چهارم: تعیین‌کنندگان مقدار زکات
۳۹۸	گفتار پنجم: مستحقان زکات و موارد مصرف آن
۴۰۰	گفتار ششم: مسائل متفرقه مستحقان زکات و موارد مصرف
۴۰۵	گفتار هفتم: موانع پذیرش و ثمربخشی پرداخت زکات
۴۰۵	۱. کفر و بی‌ایمانی
۴۰۶	۲. ریا، آزار و منت
۴۰۷	گفتار هشتم: شرایط پذیرش و ثمربخشی زکات
۴۰۷	۱. قصد قربت
۴۰۸	۲. خلوص در نیت
۴۰۹	۳. ایمان
۴۰۹	۴. اهتمام به نماز

۵. رغبت در پرداخت زکات ۴۰۹
۶. پرداخت از اموال مرغوب ۴۱۰
- گفتار نهم: مسائل متفرقه زکات ۴۱۰
- گفتار دهم: وظیفه پیامبر ﷺ و حاکمان اسلامی در باره زکات ۴۱۳
۱. دریافت زکات ۴۱۳
۲. تعیین مقدار زکات ۴۱۴
۳. دعای خیر در حق پرداخت‌کننده زکات ۴۱۴
۴. تعیین کارگزاری برای امور مربوط به زکات ۴۱۴
- گفتار یازدهم: زکات و ادیان پیش از اسلام ۴۱۵
- گفتار دوازدهم: زکات فطره ۴۱۷

فصل ششم: خمس

- گفتار اول: وجوب خمس ۴۱۹
- گفتار دوم: متعلق خمس ۴۲۰
۱. غنائم جنگی ۴۲۰
۲. هر نوع استفاده و درآمد مالی ۴۲۲
- گفتار سوم: تقسیم خمس ۴۲۳

فصل هشتم: فیه

۱. تعریف فیه ۴۲۷
۲. تقسیم فیه ۴۲۹
۳. اختیاردار فیه ۴۳۳

فصل نهم: انفال

۱. تعریف انفال ۴۳۵
۲. مالک انفال ۴۳۶

فصل دهم: حج

- گفتار اول: وجوب حج ۴۳۹
- گفتار دوم: شرایط وجوب حج ۴۴۲
- استطاعت ۴۴۳
- گفتار سوم: اقسام حج ۴۴۵
- حج تمتع ۴۴۵
- گفتار چهارم: حج افراد و حج قرآن ۴۴۷
- گفتار پنجم: احکام حج ۴۵۰
- گفتار ششم: اهمیت، فلسفه و آثار و برکات حج ۴۵۲
۱. حج از ارکان اسلام و ایمان است. ۴۵۲
۲. ترک حج، سبب کفر است. ۴۵۲
۳. حج، زمینه‌ساز جلب رضای الهی ۴۵۲
۴. حج از شعائر الهی است. ۴۵۳
۵. حج مایه قوام و برپایی جوامع اسلامی است. ۴۵۳
۶. حج زمینه‌ساز دستیابی حج‌گزاران به منافع مادی و معنوی فراوان است. ۴۵۳
۷. حج سبب آمرزش گناهان و پاداش افزون الهی است. ۴۵۴
- گفتار هفتم: واجبات حج ۴۵۴
۱. احرام ۴۵۴

- ۴۵۵..... ۱-۱. محرمات احرام
- ۴۵۵..... ۱-۲. شکار (گرفتن و به دام انداختن حیوانات وحشی)
- ۴۵۶..... ۱-۳. کشتن شکار
- ۴۵۷..... ۱-۴. مسائل متفرقه شکار در حال احرام
- ۴۵۹..... ۱-۵. کفاره کشتن شکار در حال احرام
- ۴۶۳..... ۲. آمیزش
- ۴۶۳..... ۳. فسوق (ارتکاب گناه) و جدال
- ۴۶۴..... گفتار هشتم: وقوف در سرزمین عرفات
- ۴۶۶..... گفتار نهم: حضور در مشرف الحرام
- ۴۶۸..... گفتار دهم: قربانی
- ۴۷۶..... ۱. بدل قربانی
- ۴۷۸..... ۲. فلسفه قربانی در حج
- ۴۷۸..... ۱-۲. اطعام مستمندان و دستگیری از فقیران
- ۴۷۸..... ۲-۲. تقوا پیشگی
- ۴۷۹..... گفتار یازدهم: حلق (سر تراشیدن) یا تقصیر (کوتاه کردن مو و گرفتن ناخن)
- ۴۸۱..... گفتار دوازدهم: طواف خانه خدا
- ۴۸۳..... گفتار سیزدهم: سعی صفا و مروه
- ۴۸۴..... گفتار چهاردهم: حضور در سرزمین منا

فصل یازدهم: عمره

- ۴۸۷..... گفتار اول: اعمال عمره
- ۴۸۷..... ۱. احرام
- ۴۸۸..... ۲. طواف خانه خدا

۴۸۸	۳. سعی صفا و مروه
۴۸۸	۴. حلق یا تقصیر
۴۸۹	گفتار دوم: مسائل متفرقه حج و عمره
۴۹۵	گفتار سوم: احکام خاص مکه، مسجدالحرام و خانه خدا و حرم مکه
۵۰۹	گفتار چهارم: احکام محصور و مصدود
۵۱۵	کتابنامه
۵۱۷	نمایه
۵۱۷	اعلام
۵۱۸	کتب
۵۱۹	اماکن

سخنی با خواننده

قرآن معجزه جاوید و آخرین کتاب آسمانی است که خداوند برای هدایت بشر، نازل کرده است. این معجزه پیامبر خاتم، به زمان یا مکان خاصی محدود نیست، بلکه احکام آن دوام و ابدیت دارد و می تواند همه نیازهای هدایتی بشر را تضمین کند. با گذر زمان، رازهای قرآن کشف شده و طراوت و تازگی خود را به رخ همگان می کشد و کهنه و فرسوده نخواهد شد.

آری، قرآن کتاب نور است؛ «... فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَ عَزَّوْهُ وَ نَصَّوْهُ وَ اتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»؛^۱ کسانی که بدرایمان آورده و گرمی اش داشته و یاری اش کرده اند و نوری را که به وی نازل شده، پیروی کرده اند؛ آنها خودشان رستگارانند.

کتاب هدایت است؛ «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ»؛^۲ آن کتاب با عظمتی است که شک در آن راه ندارد و مایه هدایت پرهیزکاران است.

رهایی دهنده از ظلمت و تاریکی؛ «كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ»؛^۳ [این] کتابی است که بر تو نازل کردیم تا مردم را از تاریکی ها [ی شرک و ظلم و جهل] به سوی روشنائی [ایمان و عدل و آگاهی] به فرمان پروردگارشان درآوری؛ به سوی راه خداوند عزیز و حمید.

۱. اعراف: ۱۵۷.

۲. بقره: ۲.

۳. ابراهیم: ۱.

قرآن بیان کننده همه خواسته‌های بشر است: «وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ»^۱ و ما این کتاب را بر تو نازل کردیم که بیانگر همه چیز و مایه هدایت و رحمت و بشارت برای مسلمانان است.

بنددهنده پرهیزکاران است: «هَٰذَا بَيَانٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَ مَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ»^۲ این بیانی برای عموم مردم، و هدایت و اندرزی برای پرهیزکاران است. شفا‌ی قلب‌ها در آن است: «قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ ءَامَنُوا هُدًى وَ شِفَاءٌ»^۳ بگو این [کتاب] برای کسانی که ایمان آورده‌اند، هدایت و درمان است.

معجزه‌ای جاویدان است: «وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّن مِّثْلِهِ»^۴ و اگر درباره آنچه بر بنده خود [پیامبر ﷺ] نازل کرده‌ایم، شک و تردید دارید [دست‌کم] یک سوره مانند آن بیاورید.

بخشی از آیات قرآن کریم، به بیان احکام شرعی اختصاص یافته است که از آن به «آیات الاحکام» یاد می‌شود.

دانستن این آیات و دریافتن حکم الهی از آن، باعث استوار شدن سعادت و شقاوت اخروی افراد وابسته به عمل به دستورهای الهی است که در کتاب خود، بدان‌ها امر فرموده است.

با توجه به این امر مهم، نگرشی نوین به آیات الاحکام، در دستور کار مرکز فرهنگ و معارف قرآن کریم، این بزرگ‌ترین مرکز قرآن‌پژوهی کشور، قرار گرفت و مقرر شد نوشتن کتاب آیات الاحکام به پژوهشگر ارجمند و مترجم توانمند قرآن کریم، حضرت حجت الاسلام والمسلمین حاج سید محمد رضا صفوی واگذار شود.

نویسنده فاضل، در این نوشتار، ابتدا به کلیاتی درباره آیات الاحکام اشاره و سپس

۱. نحل: ۸۹.

۲. آل عمران: ۱۳۸.

۳. فصلت: ۴۴.

۴. بقره: ۲۳.

بر اساس ابواب فقهی، آیات الاحکام را سامان داده و به نوآوری‌های ارزنده‌ای دست یافته است.

درباره این متن، شایسته است به چند نکته توجه شود:

۱. در این کتاب، نوآوری‌های فراوانی به چشم می‌خورد که برای قرآن‌پژوهان و پژوهشگران مباحث «فقه القرآن» و «آیات الاحکام» بسیار سودمند است.

۲. از آنجا که برخی از برداشت‌هایی که از آیات شده، با مبانی مشهور، ناهماهنگ بود و در برخی موارد، ملاحظه‌های دیگری مطرح می‌شد، شورای پژوهشی مرکز فرهنگ و معارف قرآن، از استاد گرامی، حجت الاسلام والمسلمین جناب حاج شیخ حبیب‌الله احمدی - زید عزه - درخواست کرد با نگاهی دوباره، نظرهای ارائه‌شده در متن را بازبینی و تعدیل کند. که حاصل این بازبینی با نشانه «*» در پاورقی به خدمت خوانندگان فهیم و فرزانه تقدیم می‌شود.

۳. نظارت بر نوشته استاد گرامی حجت الاسلام والمسلمین، جناب آقای احمدی به این جانب واگذار شد. بنده نیز متن و ملاحظات ناقد محترم را بادقت، مطالعه و آنچه در نظر می‌آمد را یادآوری کردم.

۴. نگاهی این چنینی به آیات الاحکام و نقد آن، سبب می‌شود بار گفتگوی انتقادی بیش از پیش، در حوزه‌های علوم و معارف قرآن گشوده و با تضارب آرا، رأی صواب روشن شود.

۵. «علم محوری»، «معارضات علمی» و «طرح پرسش» از سنت‌های رایج حوزه‌های علمیه در طول تاریخ بوده و از جمله مطالبی است که بارها مورد تأکید مقام معظم رهبری و سایر مراجع تقلید قرار گرفته است. چنان‌که مقام رهبری در دیدار با طلبه‌ها و فضلاء حوزه علمیه فرمودند: «معارضات علمی، طرح سؤال و بیان مسئله و شیوه جدید، هیچ ایرادی ندارد. آزاداندیشی، خاصیت علمی بودن است و تحجر در میدان علم، اصولاً معنا ندارد».^۱

۱. سخنرانی مقام معظم رهبری در دیدار با «استادان، فضلا و طلبه‌های نخبه» حوزه علمیه قم در تاریخ

۶. طبیعی است که همه آنچه در این مجموعه آمده، مورد تأیید کامل مدیران و اعضای هیئت علمی مجموعه نبوده و بهترین شاهد آن، پاورقی‌های انتقادی حجت‌الاسلام والمسلمین، جناب حاج آقای احمدی است که در همین کتاب منتشر شده است.

۷. از آنجا که مخاطب این متن، متخصصان علوم و معارف قرآن‌اند و متن برای عموم مردم تدوین نشده، از ترجمه برخی عبارت‌ها صرف‌نظر شده و در ارائه برخی از مطالب، به اشاره و اختصار بسنده شده است.

۸. مرکز فرهنگ و معارف قرآن از مجموعه‌های وابسته به دفتر تبلیغات که به فرموده مقام معظم رهبری «نماد روشن‌فکری در حوزه علمیه» است - همواره از نقدهای علمی و نظریه‌پردازی در حوزه علوم و معارف قرآن استقبال می‌کند.

۹. در پایان، بر خود لازم می‌دانم از همه کسانی که در به‌ثمر رسیدن این پروژه همکاری کرده‌اند و نام آنان در ادامه آید - اسگزاری کنم و توفیق روزافزون آنان را از خداوند متعال درخواست کنم:

- حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد رضا صفوی - مؤلف محترم؛
- حجت‌الاسلام والمسلمین حبیب‌الله احمدی: عضو شورای پژوهشی مرکز فرهنگ و معارف قرآن و نویسنده مقدمه انتقادی بر آیات الاحکام؛
- حجج اسلام والمسلمین محامی و خالد الغفوری: ناظران پروژه؛
- حجت‌الاسلام والمسلمین یزدی: ناظر پروژه؛
- اعضای محترم شورای علمی گروه تفسیر موضوعی؛
- حجت‌الاسلام والمسلمین محمد علی محمدی: مدیر گروه تفسیر موضوعی؛
- حجت‌الاسلام والمسلمین ابوطالبی: دبیر پیشین گروه تفسیر موضوعی؛
- فاضل ارجمند، آقای مصطفی کریمی: کارشناس - محقق گروه تفسیر موضوعی.

محمدصادق یوسفی مقدم
مدیر مرکز فرهنگ و معارف قرآن